

סוד הטהרה והמילה

נְפִשְׁתֵיכֶם בְּכָל הַשָּׂרִיץ הָרֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ: כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיֵּת לָכֶם לֹא-לֵהִיִּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי: (ויקרא י"א, מ"ג-מ"ה)

בפסוקים אלו מסביר הכתוב מדוע שלא להיטמא: 'כי אני ה' א-להיכם', המצווה אתכם להתקדש, ומעלה אתכם מארץ מצרים 'להיות לכם לא-להים'. 'טומאה' עשויה לדחות אתכם מייעודים אלה, והיא לא תאפשר לכם להעפיל אל המקום אליו מזמן אתכם א-להים.

עד כאן מתאר הכתוב טומאות הבאות אל האדם מן החוץ. בפרקים הבאים הנושא יהיה - טומאות שמקורן בגוף האדם, בבגדו או בביתו. ראשיתם בטומאת יולדת (פרק י"ב), לאחריה טומאת צרעת - גוף, בגד ובית (פרקים י"ג-י"ד), וסופן בטומאת זב ושכבת זרע, נידה וזבה (פרק ט"ו).

מהו טיבן של טומאות אלו?

בפשוטו של מקרא, ההשלכה לקיומה של טומאה ליולדת היא - במניעתה מן הקדש ומן המקדש.² במלאת ימי טהרתה תביא האישה קרבן אל פתח אוהל מועד, והקרבנות תשייך אותה אל העמדה של - 'לפני ה'.'³ גם בנגע הצרעת ניתן לזהות תפישה דומה: עם הופעתה מובא המצורע אל הכהן, ומכאן ואילך הוא המנחה את התהליך, ועל פיו יישק דבר.⁴ מיוחדת היא העובדה שללא נוכחותו אין בכוחה של הצרעת לטמא.⁵ עובדה זו מעמידה הקשר לפרשייה זו: נוכחותם ומעורבותם של הכהנים כמי שבסמכותם לאבחן חולי רוחני, להוציא אדם אל מחוץ למחנה, לנתוץ בית, לטמא ולטהר. עוד יש לציין כי גם המצורע,

מבוא

פתיחת פרשת תזריע מעוררת בקורא תמיהה עמוקה. היא מפגישה אותנו עם אירוע של פלא, של יצירת חיים חדשים, ומיד עוטפת אותו במילים של ריחוק וטומאה:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטִמְאַתָּה שְׁבַע יָמִים כִּימֵי נִדַת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוּל בְּשֹׁר עַרְלָתוֹ: וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשָׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדַמֵּי טַהֲרָה בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגַּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד מְלֵאת יְמֵי טַהֲרָה: וְאִם יָלְדָה בִּתְלֵם וְטִמְאַתָּה שְׁבַע יָמִים כִּימֵי נִדַת דְּוֹתָהּ וְשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשָׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דַּמֵּי טַהֲרָה:

ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כִּבְשֵׁ בֶן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֵר לְחִטָּאת אֶל פֶּתַח אוֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַכֹּהֵן: וְהִקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטַהֲרָה מִמֶּקֶר דָּמֶיהָ זֹאת תֹּרַת הַיִּלְדָּת לְזָכָר אוֹ לְאִשָּׁה... (ויקרא י"ב, א'-ז')

החידה פשוטה וכואבת: כיצד ייתכן שרגעי שיא בחיי האדם - הבאת נשמה לעולם - מוגדר כ"טומאה"? האם המקדש, משכן השכינה, נרתע מהחיים? המבוכה גדלה ככל שמגלים שהתורה מבחינה בין בן לבת: למה לידת בת גוררת זמן טהרה כפול?

בפרק הקרוב נערוך היכרות ראשונית עם המושג 'טומאה'. נזהה את הקשרו, ונעיר עליו כמה הערות.

טומאה מהי?

פרקי הטומאה בספר ויקרא מופיעים מיד לאחר מעשי היום השמיני בו נחנך המשכן.¹ ראשיתם באיסורי מאכלות, אותם מכנה הכתוב "טומאה", והמשכם בטומאת נבלה, בטומאת שרצים ובהכשר לקבל טומאה (פרק י"א). הלכות אלו חותמות במילים: "אל תִּשְׁקָצוּ אֶת נְפִשְׁתֵיכֶם בְּכָל הַשָּׂרִיץ הַשָּׂרִיץ וְלֹא תִטְמָאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם: כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדְשַׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי וְלֹא תִטְמָאוּ אֶת

² "ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה... ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כִּבְשֵׁ בֶן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֵר לְחִטָּאת אֶל פֶּתַח אוֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַכֹּהֵן" (ד'; ו').

³ היולדת מביאה את הקרבן אל הכהן, והוא מקריבו לפני ה': "ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כִּבְשֵׁ בֶן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֵר לְחִטָּאת אֶל פֶּתַח אוֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַכֹּהֵן: וְהִקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטַהֲרָה מִמֶּקֶר דָּמֶיהָ זֹאת תֹּרַת הַיִּלְדָּת לְזָכָר אוֹ לְאִשָּׁה" (ו'-ז').

⁴ בפתיחה לפרשייה הפנייה היא למשה ולאחריו: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר" (י"ג, א), ובמהלכה נזכר הכהן תשעים וארבעה פעמים (במהלך הפרקים י"ג וי"ד).

⁵ ובחז"ל: "... מה תלמוד לומר או אל אחד מבניו הכהנים? אלא ללמד שאין טומאה וטהרה אלא מפי כהן, הא כיצד חכם שבישראל רואה את הנגעים ואומר לכהן, אעפ"י שוטה: 'אמור טמא' והוא אומר 'טמא', אמור 'טהור' והוא אומר 'טהור'. וברש"י: 'גזירת הכתוב היא, שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן'. (ויקרא י"ג, ב')

¹ דומה שמבנה ספר ויקרא הקרין על האופן בו ערך ר' יהודה הנשיא את המשנה, בהציבו את סדר קדשים לפני סדר טהרות. בהתאמה - ספר ויקרא פותח בקרבנות (קדשים) - עד פרק ז', ממשיך בהנחת המשכן, שהמוקד בה הוא עבודת הקרבנות, ולאחר מכן - מפרק י"א ועד ט"ו - העיסוק הוא בטומאה וטהרה (טהרות).

ומכיוון נוסף: חיים שאיבדו את מעלתם, את המכוונות הערכית והמוסרית הקיימת בהם.⁹

בזמן ההיריון, האישה נושאת בתוכה חיים אינסופיים. היא הופכת להיות "מקדש מעט". ברגע הלידה, מתרחש נס הפיצול - החיים שהיו חלק ממנה הופכים לישות נפרדת. הטומאה המופיעה כאן היא תיאור של חוויית החלל הריק. האישה, שהייתה מלאה בחיות אלוהית, חוזרת אל גופה הפרטי. היא חשה בנפשה את ה"העדר" שנוצר עם צאת החיים ממנה. זהו המקור לצורך בטרה - תהליך של התמלאות מחודשת בחיים לפני השיבה למקדש.

מה בין זכר לנקבה?

בשורות הבאות תיערך השוואה בין לידת זכר, לבין לידת נקבה. בשני פסוקים שונים מתאר הכתוב את שתי הלידות: "אִשָּׁה פִּי תַרְיַע וְיִלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שְׂבָעַת יָמִים פִּימִי נִדְתָה דֹתָהּ תִטְמָא" (ב); "וְאִם יָלְדָה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׂבָעַת יָמִים וְשָׁשִׁים יוֹם וְשָׁשִׁים יָמִים תֵּשֵׁב עַל דְּמֵי טְהָרָה" (ה). בשניהם תיאור של לידה ובעקבותיה טומאה, ופירוש הדבר שטיבה של הלידה משליך על אופייה של הטומאה הנזכרת בעקבותיה¹⁰. הפסוקים ערוכים במבנה של הנגדה, והשוני ביניהם מאפשר לזהות - מהו הסיפור המקופל בכל אחד מהם.¹¹

וכעת, לאחר שלא הופרתה הביצית ולא נוצרו חיים, הולך הדם לאבדון.

⁹ כך ניתן להתייחס אל הטומאה באיסורי מאכלות ואל צרעת הבגד והבית. פרק י"ב מדבר על טומאה הקיימת באכילת בעלי חיים, וראה שסימני ההיתר קשורים לתכונות מעודנות, הרחוקות מתכונות הטורפים או הדורסים. כך כותב הרמב"ן ביחס לעופות האסורים באכילה: "והסימן הגדול בעופות הוא הדריסה, שכל עוף הדורס לעולם טמא, כי התורה הרחיקתהו מפני שדמו מחומם לאכזריותו ... ונותן אכזריות בלב (רמב"ן ויקרא י"א, י"ג). ובחז"ל: "סימני העוף לא נאמרו, אמרו חכמים כל עוף דורס טמא" (ספרי דברים, פרשת ראה, ק"ג). להרחבה, ראה את דברי הרב אלחנן סמט בעיונו לפרשת שמיני סדרה שנייה 'בין החיה הנאכלת בין החיה אשר לא תאכל'. עוד נציין שהפסוקים שהובאו בדברינו בתחילת פרק זה (ויקרא י"א, מ"ג-מ"ז) ממחישים היטב את חוסר המכוונות הקיימת באכילת מאכלות אסורים ובנגיעה בנבלתם. טומאות נוספות שנעדר מהן המוות - צרעת הבגד או צרעת הבית. בשתיהן ניתן לדבר על איבוד מעלה או מכוונות, המביאים על האדם את הצרעת - ואכמ"ל.

¹⁰ ההנחה הפרשנית העומדת בבסיס הדברים רואה בפסוק מעין משפט. בדומה למשפט המשמש כיחידה בסיסית שכל חלקיה קשורים זה לזה בקשר ישיר, גם חלקי פסוק קשורים זה לזה בקשר ישיר. מיקומם בפסוק יוצר מערכת גומלין שטיבה הוא - סיבה ותוצאה, או - הקשר והשלכותיו.

¹¹ ניתן היה לנסח שני פסוקים זהים, ולמקד את השוני ביניהם בתיאור משך הטומאה בלבד. כך למשל: "פל אִשָּׁר לוֹ סָנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת בְּיָמָיו וּבְנִחְלָיִם אִתָּם תֹּאכְלוּ: וְכָל אִשָּׁר אֵין לוֹ סָנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת בְּיָמָיו וּבְנִחְלָיִם מְכַל שְׂרָץ הַמַּיִם וּמְכַל נֶפֶשׁ הַתֵּיבָה

בדומה לילודת, מקריב קרבן לפני ה' פתח אהל מועד', וגם בו נאמר 'וכפר עליו הכהן לפני ה'.

לבסוף מתוארת טומאת הזב, שכבת זרע, נידה וזבה, וגם באלו המקדש מהווה נושא. כך בטהרתו של הזב: "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָח לוֹ שְׁתֵּי תְרִים אוֹ שְׁנֵי בָנֵי יוֹנָה וְכֹא לְפָנֵי ה' אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּנְתַנֶּם אֶל הַכֹּהֵן: וְעָשָׂה אֹתָם הַכֹּהֵן אֶחָד חֲטָאת וְאֶחָד עֹלָה וְכָפַר עָלָיו הַכֹּהֵן לְפָנֵי ה' מְזוּבָּו... (ט"ו, י"ד-ט"ו); כך בטהרתה של זבה: "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִקַּח לָהּ שְׁתֵּי תְרִים אוֹ שְׁנֵי בָנֵי יוֹנָה וְהִבְיָאָה אוֹתָם אֶל הַכֹּהֵן אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת הָאֶחָד חֲטָאת וְאֶת הָאֶחָד עֹלָה וְכָפַר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן לְפָנֵי ה' מְזוּבָּו טְמֵאָתָה (ט"ו, כ"ט-ל); ובאופן כולל - בסיכומה של הפרשייה: "וְהִזְרַתְּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטְּמֵאָתָם וְלֹא יָמְתוּ בְּטְמֵאָתָם בְּטֵמְאָם אֶת מִשְׁפָּחֵי אִשְׁרָל בְּתוֹכָם" (שם ל"א) - הרחקת ישראל מטומאות אלו קשורה למשכנו של ה' בתוכם.

נסכם את העיקרון: בפרשיות אלו נתפשות טומאות הגוף כמי שמונעות את האדם מן הגישה אל הקדש ואל המקדש. יחד עם זאת - הן אינן פוגעות ואינה מצרניות לקיומם של חיי חול.

הלידה כחוויה של "היפרדות"

ועדיין מתבקשת השאלה - מה בתופעות אלו מרחיק אדם מן הקדש ומן המקדש? דומה שהמכנה המשותף לטומאות השונות הוא - חיים שהתנתקו ממקורם, וסוג של מפגש עם המוות.⁸

⁶ "וְהִטְמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֶת הָאִישׁ הַמְטַהֵר וְאִתָּם לְפָנֵי ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד וְהִקְרִיב אוֹתוֹ לְאַשָּׁם וְאֶת לֶג הַשֵּׁמֶן וְהִנִּיף אֹתָם תְּנוּפָה לְפָנֵי ה': וְשָׁחַט אֶת הַכֶּבֶשׂ בְּמִקְוֹם אִשְׁרָל יִשְׁחַט אֶת הַחֲטָאת וְאֶת הָעֹלָה בְּמִקְוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי כַחֲטָאת הָאִשָּׁם הוּא לְכַהֵן קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא" (ויקרא י"ד, י"א-י"ב). הביטוי 'לפני ה' נזכר במהלך טהרת המצורע שוב ושוב (פסוקים ט"ז, י"ח, כ"ג, כ"ד, כ"ה, כ"ט, ל"א).

⁷ בהתאם לכך כותב הרמב"ם שאין איסור להיטמא, שהרי אין בכך לאו. ובלשונו בספר המצוות: "כי זה שנמנה כל מין ומין מן הטומאות מצות עשה אין ענינו שנהיה חייבין להטמא בטומאה ההיא ולא גם כן שנהיה אנחנו מזהרין מהטמא בה ותהיה מצות לא תעשה ... וההטמא בעצמו רשות אם רצה יטמא ואם רצה לא יטמא... והמצוה הוא מה שנאמר לנו בדין זה שמי שנגע בזה נטמא ויהיה טמא ויתחייב לו מה שהתחייבו הטמאים לצאת חוץ למחנה שכינה ושלא יאכל קדש ושלא יגע בו ... (רמב"ם ספר המצוות מצות עשה צ"ו, וראה גם מו"ג ל"ה).

⁸ הקשר שבין המושג טומאה לבין 'מוות' או העדר חיים הוא מובהק, והוא קיים ברבות מן הטומאות: בטומאת מת - החמורה מכולם (במדבר י"ט); בטומאת הנבלה והשרץ המטמאים לאחר מותם (ויקרא י"ג); בטומאת יולדת - המאבדת מדמה בתהליך הלידה; בטומאת המצורע - בו נגיעים בעור איבדו את חיותם; באיש הפולט זרע - באופן בסיסי יש בו פוטנציאל של חיים, וכעת הם הולכים לאבדון. גם בטומאת נידה - קיימת רקמת דם שנועדה לקלוט חיים ברחם האישה,

"נוכחת" במרחב עוד לפני שהיא מיוחסת לפעולת הלידה האקטיבית של האם. השייך של הלידה אל האישה הוא שיוך מאוחר ועקיף, המעיד על פער תודעתי עמוק במידת השייכות והנוכחות שחווה האם בלידת בתה לעומת לידת בנה.

מה מקופל בהבדלים אלו?

דומה שפתח לתשובה מצוי במילים - 'זכר' ו'נקבה'. 'זכר' נגזר מלשון 'זיכרון', מבטא נוכחות וקיימות, ואולי קשור להמשכיות הדורות הנקראים על שמו¹³. 'נקבה' נגזרת מהלשון 'נקב', המבטאת העדר ופינוי מקום. פער זה מצביע על מעלתו של הזכר¹⁴, והוא עשוי לתת פשר לטומאה המועטה של האם בלידתו. מנגד - הנקבה מגלמת העדר, ובהתאם מועצמת טומאת האם, המעוכבת בחזרתה אל המקדש.

בשורות הקרובות נערוך מסע קצר בעקבות המילים 'זכר' ו'נקבה'¹⁵, ונבקש להבין מהו הקשרן. הניסוח 'זכר ונקיבה' נזכר לראשונה בפרק א' בספר בראשית, וכנגדו הניסוח 'איש ואישה' בפרק ב'. פער מהותי קיים בין השניים, ובכדי להבין, יש להתייחס אל הפער שבין שתי האכסניות - שני הפרקים. בראשון - א-להים בורא את העולם, הוא אינו נתון בו, והוא בעמדה נבדלת - 'רם ונישא'¹⁶. בשני הוא שוכן בתוכו, ומופיע בכלי המציאות, בעומקה¹⁷. בדומה לא-להים גם האדם נתון

כאשר אנו צוללים אל תוך תיאור לידת הזכר, אנו פוגשים אישה דומיננטית ונוכחת מאוד במרחב הפסוק. היא משמשת כנושא הדקדוקי הפותח את המהלך כולו ("אִשָּׁה..."), והתורה טורחת לציין במפורש את פעולתה האקטיבית כמי שיוזמת ומזריעה ("כִּי תִזְרֶיעַ"¹²). התיאור כולו מעוצב סביב דמותה כמי שיוולדת באופן ישיר וממשי ("וַיִּזְלַדְהָ זָכָר"). במקרה זה, האישה היא מחוללת האירוע הבלעדית, והחיבור בינה לבין הוולד המתואר הוא חיבור הדוק, ברור ומוצק - האישה נוכחת בכל שלב של יצירת החיים.

לעומת זאת, כאשר אנו עוברים להתבונן בתיאור לידת הנקבה, אנו נחשפים לניסוח שונה בתכלית, המשדר תחושה אחרת לגמרי: "וְאִם נִקְבָּה תֵּלֵד". בתיאור זה, המילה 'אישה' - שהייתה כה מרכזית בלידת הזכר - נעלמת כליל מן הכתוב ואינה נכתבת כלל. פעולת ההזרעה היוזמת, שבלטה קודם לכן, נפקדת כאן לחלוטין. יתרה מכך, השימוש בלשון הספק 'ואם' מציב את האירוע כולו בנקודת מוצא אופציונאלית ומרוחקת יותר, כאילו מדובר בהתרחשות שקורה מעצמה במרחב.

אך הדיוק המרתק ביותר נמצא בסדר המילים הפנימי: הקדמת תיאור הנקבה לפעולת הלידה עצמה ("...נִקְבָּה תֵּלֵד") מעמידה בפנינו מציאות שונה של זיקה. בלידה זו, החיבור בין הוולד לבין האישה מצטייר כרופף וחלש יותר. הנקבה כביכול

¹³ דוגמאות לזיכרון כקיום וכהמשכיות: פִּי אִם-זִכְרָתִי אֶתְּךָ פֶּאֶשֶׁר יֵשֵׁב לְךָ וְעֵשִׂיתָ-נָא עִמָּדֵי חֶסֶד וְהִזְכַּרְתִּי אֶל-פְּרַעֲה וְהוֹצַאתִנִי מִן-הַבֵּית הַזֶּה (בראשית, מ', י"ד); "וְהָ-שָׁמַי לְעֵלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר (שמות, ג', ט"ו); זָכַר צְדִיק לְבִרְכָה וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקַב (משלי, י', ז'). זָכַר-אֶבֶד מִנִּי-אֶרֶץ וְלֹא-שֵׁם לוֹ עַל-פְּנֵי-חוּץ (איוב, י"ח, י"ז).

¹⁴ שלא בסתירה, בפרק א' מתוארים הזכר והנקיבה זה לצד זה בסוג של שוויוניות. הסיבה: תיאורם השוויוני הוא פועל יוצא לחוסר הקונטרסיות שבתיאורי פרק זה. בפרק - הציון 'אדם' משמש ככינוי למין האנושי, לא לאדם מסוים, ובמובן זה - ההתייחסות היא אל שניהם, ללא ירידה לרוולוציה המבחינה ביניהם. תיאור לא קונקרטי מעין זה - מאפיין את הפרק כולו.

¹⁵ בחירת המילים 'זכר' ו'נקבה' אינה הכרחית, שהרי בהמשך, בפרשת קרבן היולדת, הניסוח הוא 'בן' ו'בת': "וּבִמְלֵאת יְמֵי טְהָרָה לְבֵן אוֹ לְבַת תֵּבִיא פֶּבַשׁ בֵּן שְׁנָתוֹ לְעֵלָה וּבֵן יוֹנָה אוֹ תֵר לְחֹטָאת אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַפֶּתַח". במקום שבו קרבן הזהה בשניהם, שמותיהם דומים - בן ובת. במקום בו הניסוח הוא 'זכר' ו'נקבה' משתקף הפער המהותי הגורר בעקבותיו את ההבדל ההלכתי.

¹⁶ בפרק הראשון א-להים מהווה את הבריאה בדיבור ובמאמר, ללא נוכחות ישירה. פועלו אינו מלווה במעורבות, ומתואר בפעלים כמו "ויאמר" או "ויעש".

¹⁷ בפרק השני א-להים מתואר כנוכח בעולם, שוכן ופועל בכליו: "וְכָל שֵׁיט הַשָּׁדָה טָרַם וְהָיָה בְּאָרֶץ וְכָל עֹשֵׁב הַשָּׁדָה טָרַם כִּי לֹא הִמְשִׁיר ה' אֶל-לֵהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לְעַבֵּד אֶת הָאֱלֹהִים... וַיִּצָּר ה' אֶל-לֵהִים אֶת הָאָדָם עַפְרָן מִן הָאֱדָמָה וַיִּפֹּת בְּאֶפְרוֹ נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: וַיֵּשֶׁע ה' אֶל-לֵהִים מִן הָעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֶשֶׁר יָצָר: וַיִּצְמַח ה'

אֶשֶׁר בְּמֵים שָׁקֵץ הֵם לָכֵם". בדומה לכך ניתן היה לכתוב: "כל יולדת בן וטמאה שבעת ימים... וכל יולדת בת טמאה שבעה ימים" העמדתם בהגזדה: "אִשָּׁה כִּי תִזְרֶיעַ וַיִּזְלַדְהָ זָכָר", ומנגד - "וְאִם נִקְבָּה תֵּלֵד" מעידה על ניגודיות המתקיימת כבר בשעת הלידה. ¹² ובתלמוד: "אמר רבי יצחק אמר רבי אמי: אשה מזרעת תחילה - יולדת זכר, איש מזריע תחילה - יולדת נקבה, שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר. תנו רבנן, בראשונה היו אומרים: אשה מזרעת תחילה - יולדת זכר, איש מזריע תחלה - יולדת נקבה, ולא פירשו חכמים את הדבר, עד שבא רבי צדוק ופירשו... מתוך שמשהין עצמן בבטן כדי שיזריעו נשותיהן תחלה, שיהו בניהם זכרים - מעלה עליהן הכתוב - כאילו הם מרבים בנים ובני בנים. והיינו דאמר רב קטינא: יכולני לעשות כל בני זכרים. אמר רבא: הרוצה לעשות כל בניו זכרים - יבעול וישנה" (גדה ל"א, ע"א).

הסבר מדעי לדבריו - בגוף האישה קיימת חומציות, ורמתה משפיעה על הישרדות הזרעים. זרעים זכריים - הם קטנים ומהירים יותר, ואורך חייהם קצר יחסית לזרע הנקבי. כאשר אישה מזרעת תחילה, מזוזות הגעת הזרע אל החצוצרה - מקום ההפריה, ובכך מתאפשרת קליטה של זרע מסוג זכר. ללא זירוז זה, הסיכוי שזרע זכרי יצליח לשרוד ולהגיע עד החצוצרה הוא נמוך. בהקשרים נוספים: עובר נקבי נוטה לשרוד יותר מעובר זכרי, וכן הפגה יותר מהפג. ובכלל - תוחלת החיים של האישה ארוכה משל האיש. שמא ניתן להצביע על קשר בין יכולת ההישרדות המוגבלת של איש, לבין תכונתו הרחננית, כמי שנטוע פחות מן האישה בהוויית העולם, וממילא בקלות יחסית הוא נתלש ממנו.

החיבורים²¹, ובמובן זה המהות הנשית מהווה יתרון, כמי שמאפשרת לדברים להתרחש²².

ובחזרה אל פרשייתנו: ה'אכסניה' לפרשייה זו היא ספר ויקרא - הצופה על העולם מנקודת מבטו של א-להים, הקורא אל משה ומדבר אליו מאוהל מועד²³. במובן זה, החומש מוקרן ממערכת המושגים של פרק א' בכרואשית. בהתאמה - מכונה הבן 'זכר' והבת מכונה 'נקבה'. בראשון - נוכחות אקטיבית מועצמת של

בשתי עמדות שונות ביחס לעולם: בפרק הראשון הוא 'בדמותו' ו'בצלמו' של א-להים, וככזה, מודגש יתרונו נוכח הנבראים האחרים¹⁸. מנגד, האדם השני אינו עליון: הוא בא מן האדמה, והוא משויך אל מערכת החיים הארצית. לצד זאת, פועם בו 'חלק א-לוה ממעל', שעשוי לקחת אותו למקומות אחרים, עמוקים ומשמעותיים גם יחד. אדם זה הוא עובד הגן ושומרו, לא שולט, גם לא רודה. הוא קורא בשמות ומעצים את הסובבים אותו¹⁹, נוטל אחריות ו'מאפשר' לדברים להתחולל.

בהתאמה, במגרש בו מתחולל הפרק הראשון משתמש הכתוב במילים 'זכר ונקבה', המבטאים את יתרון הזכר. המחשה ליתרונו נמצאת בברכה ובייעוד, המכוונים במידה רבה לתכונותיו (לא לתכונות אישה): "פרו ורבו ומלאו את הארץ" - במשמעות של התרבות ודאגה למלא את העולם²⁰. "וכבשה" - תנועה של כיבוש כלפי העולם, "ורדו בדת הים ובעוף השמים וקבל תיה הרמשת על הארץ" - רדייה המביאה לידי ביטוי את יתרון האדם ביחס לכלל הנבראים. ומנגד - הפרק השני משתמש במילים 'איש ואישה' והן מהוות קצה קרחון למערכת המושגים הנוספת הנוכחת בפרק זה. בפרק זה הנושא אינו יתרון האדם על פני שאר הנבראים, גם לא יתרונו ביחס לאישה. הנושא בו הוא -

²¹ התנועה הבסיסית הנוכחת בליבו של הפרק הראשון היא - ההבדלה: "וירא א-להים את האור כי טוב ויבדל א-להים בין האור ובין החשך" (א'), גם קריאת שם לשני הניגודים - 'אור וחושך' היא סוג של הבדלה - "ויקרא א-להים לאור יום ולחשך קרא לילה"; "ויאמר א-להים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים"; "ויעש א-להים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן" וכך לאורך כל הפרק. בפרק השני התנועה היא הפוכה: נקודת המוצא היא חלקים נפרדים, והפעולה הבסיסית המתקיימת בפרק היא - יצירת חיבורים ורקיעת חיים. לדוגמה: "וכל שיח השדה שרם ויהי הארץ וכל עשב השדה שרם וצמח פי לא המשיר ה' א-להים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה" (ב', ה'). יש מים והם לבדם, ארץ והיא לבדה, וההמטרה עשויה לחבר ביניהם - לקיים את שיח השדה ולהצמיח את עשב השדה. "ואד בעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה" (ו') - קיים אד, קיימת אדמה, וכעת הוא משקה אותה. גם האדם הוא 'נפש חיה' והוא מורכב מעפר ומנפחה א-להית גם יחד. כך לאורך הפרק יוצר א-להים ומחבר עוד ועוד חיבורים, בעקבותיו יבוא האדם, וגם הוא ייצור ויחבר.

²² זיהוי זה לתכונתה של האישה חורג מגבולות הפרק, יחד עם זאת רושם לקיומו מצוי בפרק: האישה מהווה מענה לעמדה לא טובה בה נתון היה האדם: "ויאמר ה' א-להים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו" (ב'), יצירתה היא ממקום פנימי באדם, שקודם ל'נסירה' הכיל את הממד הנשי בתוכו: "ויפל ה' א-להים תרדמה על האדם וישן ויקח את צלעו ויצלעו ויקצר בשר תחתנה: ויבן ה' א-להים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבנה את האדם" (כ"א-כ"ב). כאשר היא מובאת אליו הוא אינו יודע נפשו מרוב שמחה: "ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת" (כ"ג). ולבסוף - הוא עוזב את אביו ואמו ודבק בה: "על פן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו ויהי לבשר אחד" (כ"ד).

ומעבר לגבולות הפרק: נציע כמה הבחנות בין איש לאישה. ההבחנות - רחוקות מלעמוד במבחן המציאות שבמהותה היא מורכבת, ובהקשר זה ניתן להתייחס אליהן כ'תכונות גבריות' ו'תכונות נשיות': תורת הקבלה מייחסת את החכמה אל האיש, ואת הבינה לאישה. בראשונה שרטוט של תבנית או של מסגרת, בשנייה - חיבורים, "דבר מתוך דבר"; ככלל עולם האיש הוא קווי, עולם האישה - מעגלי (בתווי גוף ונפש); האיש קשור יותר אל השכל כמות שהוא, והוא כפופ על העולם מבחוץ. האישה משתפת בתחושות חיים ברגש. תפישת את המציאות - בקשב פנימי, בתחושות חיים, באימננטיות; באופן בסיסי מנהיגות האיש היא בהובלה, בהנעה, ובניהול מסגרות. האישה מקרינה על המציאות מתוכה, יוצרת השראה ומקרינה על ההתנהלות מבפנים; לרשות האיש - כוח המאפשר לו להניע באמצעותו דברים. לרשות האישה - פחות כוח, והיא מניעה את הסובב אותה בדבור, בחיבורים פנימיים, בתקשורת; הקבלה מדברת על כך שבאיש משתקפות תשע ספירות, והוא חסר את ספירת המלכות. ספירה זו משתקפת בעולמה של האישה. המלכות היא הספירה האחרונה הנפגשת עם המציאות ומאפשרת לה להתנהל ("חיי שעשה"). ייתודה הוא בעובדה שהיא מתייחסת אל כל אחת מן הספירות, ומאפשרת לה חיבור אל חברותיה - כלל הספירות. למעשה מימושן של כלל הספירות תלוי בספירת המלכות.

²³ ראה על כך בהרחבה בעיוננו לפרשת ויקרא.

א-להים מן האדמה כל עץ וקמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע" (ב', ה'-ט'). א-להים ממטיר, נופח באפיו של האדם ונוטע עצים בגן. תיאורים פלאיים אלו, מתייחסים לא-להים כמי שנתון ופועל במרחב.

¹⁸ כך בציווי: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה" - המהווה ביטוי מובהק לעליונותו. "ורדו בדת הים ובעוף השמים וקבל תיה הרמשת על הארץ" - האדם רודה בבעלי החיים בים, בשמים ועל הארץ. עליונות זו מביאה לידי ביטוי את יתרונו כמי שנברא בצלם א-להים על פני שאר הנבראים.

¹⁹ בפרק השני השיח והעשב ממתנים לאדם (בראשית ב', ה'). בבוא העת הוא יעבוד את האדמה ויאפשר להם לצמוח. "ויציתהו בגן עזן לעבדה ולשמרה" - האדם הוא שומר הגן, משרת הבריאה ומקיימה. "ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה" (כ') - האדם קורא בשמות ומעניק משמעות.

²⁰ משנה היא במסכת יבמות הפוסרת את האישה ממצווה זו: "האיש מצווה על פריה ורבייה, אבל לא האשה; רבי יוחנן בן ברוקה אומר, על שניהם הוא אומר: ויברך אותם א-להים ויאמר להם א-להים פרו ורבו". ובגמרא: "מנא הני מילי? אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון, אמר קרא: ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש, ואין אשה דרכה לכבש" (יבמות ס"ה, ע"ב). ר' אלעזר כורך בין שני הציוויים, ורואה בשניהם פעולות המתאימות לאיש, לא לאישה.

סוף דבר

שתי שאלות נשאלו בפתח העיון. מה פשר ההבחנה בין לידת זכר לבין לידת נקבה, ומהו המקום לצוות על המילה (פס' ג') בפרשיית טומאה וטהרה? בדרכנו פגשנו בכמה תובנות - בעובדה שהטהרה נועדה במהותה לשייך את האדם אל הקדש ואל המקדש, למדנו גם על הקשר בואה לעולם - במפגש עם המוות, ובחיים המאבדים את מעלתם. מצוידים בתובנות אלו באנו אל פרשיית היולדת, והנחנו את האצבע על המונחים - 'זכר' ו'נקבה' כמונחים המתאימים למרכזיותו של המקדש בספר ויקרא. בהקשר זה לידת זכר מרחיקה את אמו מן המקדש אך מעט, בניגוד ללידת נקבה, הלוקחת אותה אל 'מחוזות החיים' למשך פרק זמן כפול. מצוות ה'מילה' מבטאת את שייכות הזכר אל מחוזות שהם מעל החיים.

השוואה מרתקת עורך המקרא בין מילת הזכר - ביום השמיני, לבין לידת בעל חיים הדבוק אל אמו שבעת ימים, ומן היום השמיני הוא נרצה לקרבן. ההשוואה - מצביעה על קיומו של קשר בין 'מילה' לבין קרבן, והיא גם מצביעה על סוג של ניתוק היילוד מאמו המתרחש לאחר שבעה ימים - במילתו ביום השמיני. בהקשר שלנו - ניתוק זה משחרר את האם מן הטומאה שהייתה כרוכה בלידתו.

מעבר לכל אלו, בעיון זה נערכה היכרות ראשונית עם דבר קיומן של שתי מערכות מושגים המגדירות בצורה שונה את מעמד האיש והאישה, ואת מערכת היחסים השוררת ביניהם. במובן זה, חסרונה של האישה בהקשר לטומאה בספר ויקרא, עשוי לשמש כיתרון במקום אחר - בנינה היתירה שבה ובכלל התכונות המיוחדות לאישה.

אם, בשנייה - פחות אקטיביות, פחות שליטה והובלה. בהתאמה - זמנה של הטומאה בלידת זכר היא פחותה - שבעת ימי טומאה, ושלושים ושלושה יום ריחוק מן הקדש ומן המקדש. ובנקבה - הנטועה יותר בהוויית העולם, נזקקת האם למשך כפול של זמן בכדי להעפיל מחדש אל הקדש ואל המקדש.

טומאה ועד מילה

וביום השמיני ימול בשר ערלתו - כבר שאלנו על נוכחותה התמוהה של הלכה זו - מדוע היא נמצאת במקום בו הנושא הוא טומאת האישה וטהרתה? דומה כי מצטרף כאן נדבך נוסף, בהבדל שבין לידת זכר לבין לידת נקבה. אישה יולדת זכר - וביום השמיני 'ימול בשר ערלתו'. הסרת הערלה מזמנת אותו אל עמדה גבוהה, אל הנבדלות²⁴, ועובדה זו, משליכה גם על אמו, על התהליך העובר עליה.

קשה שלא לזהות קשר בין מעבר זה משבעה ימים אל היום השמיני, לבין תהליך מקביל העובר על שור, כשב או עז: "וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לְאָמֹר: שׁוּר אֹרְקָב אוֹ עֵז כִּי יוֹלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה יִרְצָה לְקַרְבֵּן אֲשֶׁה לָהּ" (ויקרא כ"ב, כ"ו-כ"ז). במשך שבעה ימים החי נמצא תחת אמו, ומן היום השמיני והלאה הוא יוצא מרשותה ונרצה לקרבן לה'. בהתאמה: שבעת ימי טומאת האם, הם גם שבעה ימים בהם כרוך אליה הבן. וביום השמיני - משמשת ברית המילה כסוג של היפרדות מבלעדיות קשר הבן אל אמו, והוא נחשף לקשר נוסף - אל הברית עם א-להים. צעד זה הוא צעד עילוי לבן ולאמו גם יחד.

²⁴ ה'מילה' קשורה אל הדיבור, אל התקשורת "וְאֵלֶּה דְבָרֵי יְדוּד הָאֲחֵרִים... רוח ה' דָּבַר בִּי וּמְלָתוֹ עַל לְשׁוֹנִי (שמואל ב' כ"ג, א'-ב'). 'ערלה' לעומת זאת מסמלת את האטימות, את חוסר הקשר. אדם ערל לב, הוא אדם שאינו מרגיש את ליבו של האחר. המונח "ערלה" מיוחס במקום אחר אל האוזן: "עַל מִי אֲדַבְּרָה וְאֶעֱיֵדָה וְיִשְׁמְעוּ הִנֵּה עֲרֵלָה אָזְנִים וְלֹא יוֹכְלוּ לְהִקְשִׁיב הִנֵּה דָבָר ה' הִיָּה לָהֶם לְחֵרֶפֶה לֹא יִחַפְּצוּ בוֹ" (ירמיהו ו'). בפסוק זה מתייחס ירמיהו לחוסר היכולת של העם להקשיב, והוא מתאר אותה כערלות האוזן. הערלה היא כיסוי, מחיצה שבין האדם לבין מה שחוצה לו. מחיצה זו מאפשרת לו לחיות את חייו, להיות שרוי בתוך עולמו האישי, ללא מחויבות אל שמעבר לו. השימוש במונח "ערלה", מגלם את הניתוק, את אטימות הלב כלפי דבר שהוא חוץ לאדם, במקום שקיימת תביעה או לפחות אופציה לתקשורת. אדם נברא כשבגופו ערלה. נוכחותה היא באיבר בו מונח כוח יצירת החיים, ומשוקעות בו גם תחושות חיים וזקות. עצם קיומה בצומת חיים זאת מספר דבר על טבעו של העולם, על נפש האדם שיש בה מן המשותף לנפש החי, והיא בטבעה קיומית, שרויה בתוך עצמה, בתחושות חייה. מיוחד הוא התיאור המקראי לתהליך השיבה של העם אל ארצו ואל עצמו: "וּמַל ה' אֶ-לֵהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לִבְבִּי וְרָעַף לְאֶהֱבָה אֶת ה' אֶ-לֵהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן תְּחִיָּה (דברים פרק ל', ו'). המילה היא - מילת הלב, בעקבותיה נפתח האדם אל - האהבה. האהבה המתוארת היא אהבת ה', בכל לב ונפש - "לְמַעַן תְּחִיָּה".